

ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਅੰਕ-ਸ਼ਾਸਤਰ

ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ (ਡਾ.)

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੰਗੀਲਾ ਕਰਨਾਟਕਾ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ। ਉਸ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਜ਼ਮੈਟਰੀਕਲ ਆਧਾਰਾਂ ਉੱਪਰ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਯਾਨੀ ਸਰਕਲਾਂ ਅਤੇ ਤਿਕੋਣਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਅਣਘੜਤ ਕੋਣ ਅਤੇ ਤਿਕੋਣ ਜਾਂ ਸਰਕਲ ਹੀ ਸਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਸਿਫ਼ਰਾਂ ੦ ਨੂੰ ਹੇਠ ਉਪਰ ਰਖ ਕੇ ਓ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਣਾਈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਅੰਦਰਲੀ ਸੈਬਰਨੈਟਿਕਸ ਨੇ ਇਕ ਦਮ ਸਿਰ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਸੋਚਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਲਿਪੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਜ਼ੀਰੋ ਵੰਨ ਦੇ ਸਜੋੜ ਅਤੇ ਵਿਜੋੜ ਦੇ ਅਵਰਤਕ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬਲਬ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਮੈਸਿਜ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਇਕ ਬਲਬ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਮੈਸਿਜ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜੇਕਰ ਬਲਬ ਜਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੋ, ਜੇਕਰ ਬਲਬ ਬੁਝਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।

ਜੇਕਰ ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਬਲਬ ਲਗਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚਾਰ ਮੈਸਿਜ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜੇਕਰ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲਾ ਬਲਬ ਜਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮੈਸਿਜ, ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲਾ ਜਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮੈਸਿਜ। ਜੇਕਰ ਦੋਵੇਂ ਬਲਬ ਜਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮੈਸਿਜ। ਜੇਕਰ ਦੋਵੇਂ ਬੁਝੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮੈਸਿਜ, ਇੰਜ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਬਲਬਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਸਿਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਣਗਿਣਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚਲਦੇ ਹਾਂ, ਬੁਝੇ ਹੋਏ ਬਲਬ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਨਫੀ (-) ਅਤੇ ਜਗਦੇ ਹੋਏ ਬਲਬ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ (+) ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਕਾਂ (ਡਿਜ਼ੀਟਸ) ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਵੰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵੀ ਇਸੇ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਾਇਨਰੀ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਜੁੱਟ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ, ਧੁੱਪ ਅਤੇ ਛਾਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ, ਸੱਚ ਅਤੇ ਝੂਠ, ਪੁੰਨ ਅਤੇ ਪਾਪ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲੈਵੀ-ਸਤ੍ਰਾਸ ਦੇ ਸੂਤਰ ਏ: ਬੀ:: ਸੀ: ਡੀ, ਯਨੀ ਏ ਇਜ਼ ਟੂ ਬੀ ਐਜ਼ ਸੀ ਇਜ਼ ਟੂ ਡੀ। ਭਾਵ ਜਿਹੜਾ ਸੰਬੰਧ ਏ ਦਾ ਬੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਸੀ ਦਾ ਡੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦਿਨ ਦਾ ਰਾਤ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧੀ

ਜੁਟ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਧੁੱਪ ਦਾ ਛਾਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਜੁਗਤ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਵੰਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਜ਼ੀਰੋ, ਧੁੱਪ ਵੰਨ ਅਤੇ ਛਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੀਰੋ ਲਿਖਾਂਗੇ। ਇਹ ਅੰਕ ਜੁਗਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮੌਤ, ਸੱਚ ਅਤੇ ਝੂਠ, ਪੁੰਨ ਅਤੇ ਪਾਪ ਉੱਪਰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ।

ਲੈਵੀ-ਸਤ੍ਰਾਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਸਾਕਾਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚੋਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮਾਮੇ ਅਤੇ ਭਾਣਜੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਭੈਣ ਅਤੇ ਭਰਾ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਭੈਣ ਅਤੇ ਭਰਾ ਦਾ ਹੈ। ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਮਾਂ ਅਤੇ ਮਾਮੇ ਦਾ, ਭੂਆ ਅਤੇ ਪਿਉ ਦਾ, ਮਾਸੀ ਅਤੇ ਮਾਮੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਭੈਣ ਅਤੇ ਭਰਾ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਮਾਮੇ ਅਤੇ ਮਾਮੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਭੂਆ ਅਤੇ ਫੁੱਫੜ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਮਾਸੀ ਅਤੇ ਮਾਸੜ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਪਤੀ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਲਈ ਲੈਵੀ-ਸਤ੍ਰਾਸ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਪਿਉ(a) ਅਤੇ ਮਾਂ(b) ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਾਮੇ(c) ਅਤੇ ਮਾਮੀ(d) ਅਤੇ ਫੁੱਫੜ(e) ਅਤੇ ਭੂਆ(f) ਜਾਂ ਮਾਸੜ(g) ਅਤੇ ਮਾਸੀ(h) ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਵ ਪਿਉ ਅਤੇ ਮਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਵਾਲਾ a:b ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ c:d ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, e:f ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਤੇ g:h ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਹੋ ਜੁਗਤ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ-ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਦੋ ਫਾੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਾਂ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਾਂ? ਕਰਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਯਨੀ ਵੰਨ ਅਤੇ ਨਾ ਕਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨਫੀ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਮਨਫੀ ਜ਼ੀਰੋ ਵਿਚ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਸਮਾਜਕ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਫਾੜ ਹੁੰਦੇ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਆਈ ਵਰਤਾਰੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੋ ਫਾੜ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਿੱਸਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹੋ ਜੁਗਤੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਜ਼ੀਰੋ ਵੰਨ ਵਿਚ ਘਟਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਏ' ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ 0000000001 (ਏਹ ਕੇਵਲ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ)। ਜੇਕਰ 'ਬੀ' ਲਿਖਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਖ਼ੀਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲਾ ਵੰਨ ਇਕ ਦਰਜਾ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਜ਼ੀਰੋ ਆ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ 0000000010। ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ 'ਜ਼ੈਡ' ਤੱਕ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ੀਰੋ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਆਉਣਗੀਆਂ। ਜਿਵੇਂ 1000000000 = z ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਕ ਤੋਂ ਦਸ ਤੱਕ ਅੰਕ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਯਨੀ 1 ਬਰਾਬਰ 0000000001 ਅਤੇ ਦੋ ਬਰਾਬਰ 0000000010 ਇੰਜ ਇਕ ਦਹਾਈ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਮੋਰਸ ਕੋਡਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਵਿਧੀ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਡੈਸ਼ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਡੈਸ਼ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲੇਟਵਾਂ ਵੰਨ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ੀਰੋ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਜੁੱਟ ਵਜੋਂ ਡੈਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵੰਨ ਹੀ ਆਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਮੋਰਸ ਕੋਡਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ੀਰੋ ਡੈਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਜਿਸ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਆ ਉਸ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿਚ ਵੰਨ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ (A) ਏ ਨੂੰ ਜ਼ੀਰੋ ਡੈਸ਼ 0- ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਬੀ= -000, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ C = 0-0, D = -00, E = -0, F = 00-0, G = --0, H ਉਪਰ ਜਾ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ੀਰੋ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ H = 0000 ਯਨੀ ਚਾਰ ਜ਼ੀਰੋ, ਆਈ I ਬਰਾਬਰ 00 (J) ਜੇ = 0---, K = -0-, L = 0-00, M = --, N = -0, O = ---, P = 0--0, Q = --0-, R = 0-0, S = 000, T = -, U = 00-, V = 000-, W = 0--, X = -00-, Y = -0-- ਅਤੇ Z = --00, ਵਾਇਰਲੈੱਸ ਦਾ ਇਹ ਸੰਚਾਰ ਸੰਕੇਤ ਵੀ ਜ਼ੀਰੋ, ਡੈਸ਼ ਜਾਂ ਜ਼ੀਰੋ ਵੰਨ ਦਾ ਹੀ ਖੇਲ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਾ ਡਿੱਡ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡੈਸ਼ ਨੂੰ ਡਾ ਅਤੇ ਜ਼ੀਰੋ ਨੂੰ ਡਿੱਡ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਰਸ ਕੋਡਾਂ ਵਿਚ ਅੰਕ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਚਿਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਕਿ ਅਲਫਾਬੈੱਟ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਚਾਰ ਚਿਹਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਕ ਲਿਖਣ ਲਈ, ਇਕ = 0----, ਦੋ ਲਿਖਣ ਲਈ 00---, ਤਿੰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਦੋ ਡੈਸ਼ 3 = 000--, ਚਾਰ ਲਈ ਚਾਰ ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਇਕ ਡੈਸ਼ ਅਤੇ ਪੰਜ ਲਈ ਪੰਜੇ ਜ਼ੀਰੋ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਡੈਸ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਇਕ ਡੈਸ਼ ਅਤੇ ਚਾਰ ਸਿਫਰਾਂ -0000, ਸੱਤ ਲਿਖਣ ਲਈ ਦੋ ਡੈਸ਼ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਿਫਰਾਂ --000, ਅੱਠ ਲਿਖਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਡੈਸ਼ ਅਤੇ ਦੋ ਸਿਫਰਾਂ ---00 ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਨੌਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਚਾਰ ਡੈਸ਼ ਅਤੇ ਇਕ ਸਿਫਰ ----0, ਜ਼ੀਰੋ ਲਿਖਣ ਲਈ ਪੰਜੇ ਡੈਸ਼ ----- ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਵਿਧੀ ਅਪਨਾਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਗਨਿੱਟ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਡੈਟਾ ਨੂੰ ਪਰਮਾਨੈਂਟ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਰਥ ਅਤੇ ਸਾਊਥ ਪੋਲ 0 ਅਤੇ 1 ਵੰਨ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ, ਨਾਰਥ ਨੂੰ ਵੰਨ 1 ਅਤੇ ਸਾਊਥ ਨੂੰ 0 ਨਾਲ ਪਛਾਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਗਨੇਟਾਈਜ਼ੇਬਲ ਡਿਸਕ ਨੂੰ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਮੈਗਨੇਟਿਕ ਹੈਡ ਨਾਲ ਮੈਗਨੇਟਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਵੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਵ ਨਾਰਥ ਪੋਲ ਅਤੇ ਇੰਜ ਹੀ ਸਾਊਥ ਪੋਲ ਭਾਵ ਜ਼ੀਰੋ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਇਸ ਡੈਟਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸਟੋਰ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੇ ਡੈਟਾ ਸਟੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਗਨਿਟ ਸਿਸਟਮ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਸੀ.ਡੀ. ਜਾਂ ਡੀ.ਵੀ.ਡੀ. ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਫਾਈਬਰ ਬੇਸ ਮਟੀਰੀਅਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਕ ਡਿਸਕ ਉਪਰ ਫਾਈਬਰ ਦੀ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਲੇਅਰ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਸ ਉਪਰ ਲੇਜ਼ਰ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਡੈਟਾ ਸਟੋਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰੋਂ ਫਾਈਬਰ ਨੂੰ ਮੈਲਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਕ ਪਿਟ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਗੱਢਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਜ਼ੀਰੋ ਨੂੰ ਰੈਪ੍ਰੇਜੈਂਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਵੰਨ ਸਟੋਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਟੋਰੇਜ਼ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਵੰਨ ਵਿਚ ਰੀਡ ਅਤੇ ਰਾਈਟ (ਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਲਿਖ) ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਅੱਗੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਬਣਤਰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਅੱਖਰ 0 ਅਤੇ 1 ਵੰਨ ਦਾ ਹੀ ਸੁਮੇਲ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਪੂਰੀ 0 ਜ਼ੀਰੋ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਧਰੇ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਦੀ। ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਸੱਜੇ C ਪਾਸਿਉਂ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ D ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਉਂ, ਕਿਧਰੇ ਹੇਠਾਂ N ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਿਧਰੇ ਉਪਰ U ਨੂੰ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ 1 ਵੰਨ ਕਦੀ ਜ਼ੀਰੋ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ, ਕਦੀ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ, ਕਦੀ ਹੇਠਾਂ ਅਤੇ ਕਦੀ ਉਪਰ ਆ ਕੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਪੈਂਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਖਰ ਉੜਾ ਦੀ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਉੜੇ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਦੋ ਪੂਰੀਆਂ ਸਿਫਰਾਂ 0 ਹੇਠ ਉਪਰ 8 ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਧੀ ਸਿਫਰ ੯ ਉਪਰਲੇ ਪਾਸੇ 8 ਹੈ। ਅਗਲੇ ਅੱਖਰ ਐੜੇ ਵਿਚ ਦੋ 0 ਜ਼ੀਰੋ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧੀ (੯) ਸਿਫਰ ਅਤੇ ਵੰਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ੯੦੦। ਪੈਂਤੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਅੱਖਰ ਈੜੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵੀ ਬੜੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਜ਼ੀਰੋ ਪਾ ਕੇ ਹੇਠ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਉਂ, ਫਿਰ ਅੱਧੀ (੯) ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜ਼ਰਾ ਦੇਖੋ ੯੦। (੯੦) ਸੱਜਾ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਟੇਡੇ ਵੰਨ ਪਾ ਕੇ ਸੱਜੀ ਨੁੱਕਰ ਉਪਰ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸਿਫਰ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। (੯੦) ਹਾਹਾ ਵਿਚ ਉਪਰ ਵੰਨ ਲਿਟਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਇਕ ਵੰਨ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਲਮਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਅੱਧੀ ਸਿਫਰ ਉਪਰ ਨੂੰ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। (੯੦) ਕਕਾ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਫਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਕ ਵੰਨ ਉਪਰ ਅਤੇ ਇਕ ਟੇਡੀ ਵੰਨ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵੀ 0 ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਵੰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਹਨ: ਜਿਵੇਂ ਤੱਤਾ ਅੱਖਰ ਸੱਜੇ ਤੋਂ ਖੱਬੇ ਵੱਲ ਦੋ ਅੱਧੀਆਂ ਅੱਧੀਆਂ ਜ਼ੀਰੋਆਂ ਲਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ (੯੦) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵ (੯੦) ਵੀ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਵੱਲ ਅੱਧੀਆਂ ਜ਼ੀਰੋਆਂ ਨਾਲ ਪਰੰਤੂ 1 ਵੰਨ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰਲੇ ਸਿੱਧੇ ਵੰਨ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ (੯੦), ਠੱਠਾ ਅੱਖਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਬੜੀ ਸਿੱਧੀ ਹੈ, ਇਕ ਪੂਰੀ ਜ਼ੀਰੋ ਉਪਰ ਵੰਨ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵੇਖੋ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਵੰਨ ਠ ਨਾਲ ਲਟਕਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਟੈਂਕੇ ਵਿਚ ਅੱਧੀ C ਜ਼ੀਰੋ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਅਤੇ ਉਪਰ

। ਵੰਨ ਖੜਾ ㄊ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਲੇਟਵੇਂ ਵੰਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨੰਨੇ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਧੀ ਸੱਜੇ ㄎ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਉਂ ਜੋੜ ਕੇ ਉਪਰ ਵੰਨ ㄊ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੱਲੇ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਉਪਰ ਨੂੰ ㄏ ਜਿਸ ਉਪਰ 1 ਵੰਨ ਲੇਟਵਾਂ ਫਿਰ ਇਕ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਉਂ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇੰਜ ㄏ ਲੱਲਾ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਛਿੱਛੇ ਵਿਚ ਲੇਟਵੇਂ ਵੰਨ — ਨਾਲ ਹੇਠ ਨੂੰ ਇਕ ਵੰਨ ਹੋਰ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ㄏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੇਠ ਅੱਧੀ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਨੂੰ ਜੋੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਜ਼ੀਰੋਆਂ ਉਪਰ ਨੂੰ ਲਗਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ㄏ ਛਿੱਛਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੱਖਰ ਹੀ ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੈਂਤੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਉਪਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਾਂ ਸ਼ੰਕੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਯਈਆ ਅੱਖਰ, ਝੰਡਾ ਅੱਖਰ ਅਤੇ ਰਾੜਾ ਬਾਰੇ ਸਨ। ਯਈਆ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਉਪਰ ਇਕ ਛੋਟਾ ਵੰਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ੀਰੋ ਦੇ ਨਾਲ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਲੇਟਵਾਂ ਛੋਟਾ ਵੰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜੇ ਰੁਖ ਵੰਨ ਲਗਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ㄏ ਯਈਆ ਅੱਖਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਲੇਟਵਾਂ ਵੰਨ ਲਗਾ ਕੇ ਹੇਠ ਨੂੰ ਵੰਨ ਲਗਾਈਏ ਫੇਰ ਸੱਜੇ ਤੋਂ ਖੱਬੇ ਅੱਧੀ ਸਿਫਰ ਬਣਾਈਏ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਸਿਫਰ ਜੋੜ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਇਕ ਵੰਨ ਲਗਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ㄏ ਝੰਡਾ ਅੱਖਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿੰਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ' ਬਿੰਦੀ ਵੰਨ ਦਾ ਰਡਿਊਸ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟਿੱਪੀ ਵੱਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਅੱਖਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪੁੱਠੀ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਧਕ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਹੈ। ਸਿਹਾਰੀ ੴ ਵੰਨ ਉਪਰ ਪੁੱਠੀ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਅੱਖਰ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰੀ ੴ ਵੰਨ ਉਪਰ ਪੁੱਠੀ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਅੱਖਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਹੋੜੇ ਵਿਚ ਅੱਖਰ ਉਪਰ ਦੋ ਅੱਧੇ ਅਤੇ ਇਕ ਪੂਰਾ ਵੰਨ ਟਿਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (੫) ਕਨੌੜੇ ㄏ ਵਿਚ ਇਕ ਵੰਨ ਅਤੇ ਇਕ ਪੁੱਠੀ ਜ਼ੀਰੋ ਅੱਖਰ ਦੇ ਉਪਰ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਵਾਂ ㄏ ਅਤੇ ਦੁਲਾਵਾਂ ㄏ ਅੱਖਰ ਉਪਰ ਇਕ ਵੰਨ ਅਤੇ ਦੋ ਵੰਨ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਕੜ - ਅਤੇ ਦੁਲੈਂਕੜੇ = ਵਿਚ ਵੀ ਅੱਖਰ ਦੇ ਹੇਠ ਲੇਟਵੇਂ ਵੰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੈਸ਼ ਅਤੇ ਡਬਲ ਡੈਸ਼ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਕ ਵੰਨ ਅਤੇ ਦੋ ਵੰਨ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਸੁਆਲ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 0 ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਵਰਤ ਲਈ ਪਰੰਤੂ ਵੰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਕਹਿ ਲਉ ਰੋਮਨ ਅੰਕਾਂ ਵਾਲਾ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰੰਤੂ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੰਕਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਕ ਵੀ ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਡੰਡੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੰਨ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਨਾਲ ਬਣਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਏਕੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ।

ਏਕਾ ਲਿਪੀ ਦੀ ਬੀੜੀ ਵਾਂਗ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਯਨੀ ਉਪਰ ਜ਼ੀਰੋ 0 ਅਤੇ ਹੇਠ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ੴ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋ ਕੱਕੇ ਵਾਂਗ ਸੱਜੇ ਤੋਂ ਖੱਬੇ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਫਿਰ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਦੇ ਹੇਠ ਛੋਟੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ੀਰੋ ਤੇ ਨਾਲ ਸੱਜੇ ਹੱਥ

ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਛਾ ਏਕਾ ੋ ਲਾ ਕੇ ਦੋ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਤੱਤੇ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਅੱਧੀਆਂ 0, ਤ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੇਠ ਪੂਰੀ ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਦੂਏ ਵਾਂਗ ਤ੍ਰਿਛਾ ਵੰਨ। ਚੌਕੇ ਜਾਂ ਚਾਰ ਵਿਚ ਹੇਠ ਪੂਰੀ 0 ਅਤੇ ਉਪਰ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ। ੍ਰ ਪੰਜ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਡੰਡੀ ਜਾਂ ਵੰਨ। ੋ ਛੇ ਬੜਾ ਕਮਾਲ ਦਾ ਅੰਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅੱਖਰ ਬੱਬੇ ਵਾਂਗ ਦੋ ਅੱਧੀਆਂ ਸਿਫਰਾਂ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਪਰ ਅੱਧੀ ਸਿਫਰ ਉਪਰਲੀ ਸਿਫਰ ਉਪਰ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ। ੈ ਸੱਤ ਅੰਕ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਧੀ ਜ਼ੀਰੋ ਉਪਰੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਖੱਬੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਨੂੰ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਅੰਕ ੋ ਅੱਠ ਲਿਪੀ ਦੇ ਦੱਦੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਉਪਰ ਲੇਟਵੀਂ ਡੰਡੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਪੂਰੀ ਛੋਟੀ ਸਿਫਰ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਲਟਕਦੀ ਹੋਈ ਅੱਧੀ ਸਿਫਰ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ੋ ਨੌਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਫਰਕ ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਠ ਵਾਂਗ ਲਿਖ ਕੇ ਉਪਰਲੇ ਵੰਨ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਵੰਨ ਉਪਰ ਉਪਰੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਸਿਫਰ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਅੱਗੇ ਨਾਂ ਪੂਰੀ ਜ਼ੀਰੋ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ਸਾਕਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਲੋਂ ਅਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰੀ ਅਤੇ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸੌਖ ਹੋ ਸਕੇ।

੦	੧	੨	੩	੪	੫	੬	੭	੮	੯	੦
੧	੨	੩	੪	੫	੬	੭	੮	੯	੦	੧
੨	੩	੪	੫	੬	੭	੮	੯	੦	੧	੨
੩	੪	੫	੬	੭	੮	੯	੦	੧	੨	੩
੪	੫	੬	੭	੮	੯	੦	੧	੨	੩	੪
੫	੬	੭	੮	੯	੦	੧	੨	੩	੪	੫
੬	੭	੮	੯	੦	੧	੨	੩	੪	੫	੬
੭	੮	੯	੦	੧	੨	੩	੪	੫	੬	੭
੮	੯	੦	੧	੨	੩	੪	੫	੬	੭	੮
੯	੦	੧	੨	੩	੪	੫	੬	੭	੮	੯

ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਜ਼ੀਰੋ (0) ਅਤੇ ਵੰਨ (1) ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅੱਖਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜੁਗਤ ਦਾ ਸਿਖਰ ਹੈ। ਇੰਜ ਇਹ ਅੱਤ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਮਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜ਼ੀਰੋ ਅਤੇ ਵੰਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਉਹ ਕੇਵਲ ਪੰਦਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਲਿਪੀ ਸਿਖਾਉਣ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜੁਗਤ ਹੀ ਸਿਖਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੁਣਸ਼ੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਪੀ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਉਂਗਲਾਂ ਘਸਾ ਦੇਂਦੇ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੰਜੇ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਘੱਟੋ ਵਿਚ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣ ਲਗਾ ਛੱਡਦੇ ਸਨ।

ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਕਾਇਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਿਪੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਬਚੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤਾਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਲਿਖਣੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

